

Strategies to strengthen the regional integration of the Islamic Republic of Iran and Syria

Mohamadrez Hatami¹, Alireza Beigi², Ahmadali Sadeghi³

Date of Received: 2021/11/06

Date of Acceptance: 2022/03/10

۱۵۳

راهکارهای تقویت همگرایی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و سوریه

Abstract

Despite the high level of political relations between the Islamic Republic of Iran and the Syrian Arab Republic, the authorities of the two countries emphasize the increase and continuation of strategic cooperation with each other. This is despite the fact that there are many opportunities and commonalities between the two countries for the promotion and continuation of strategic cooperation, there are also weaknesses and threats in this direction, the explanation of which has become the problem of the present research. Therefore, the authors of this article, using the SWOT method known as SWAT and the approach of the theoretical framework of regional integration, seek to answer the main question, "What are the strategies for strengthening the regional integration of Iran and Syria?". The purpose of the article is to answer this question "to help develop and deepen the regional integration of Iran and Syria" through "strengthening the theoretical literature of this field".

Keywords: Iran, Islamic Republic of Iran, Syria, SWOT, axis of resistance, regional convergence.

1. Professor, Department of Political Science, Payam Noor University, Tehran, Iran, (responsible Author) , m.hatami@pnu.ac.ir

2. PhD student of political science, Imam Sadiq University , Tehran, Iran.
a.r.beygi20@gmail.com

3. Master's student of Islamic Studies and Political Sciences, Imam Sadiq University , Tehran, Iran. ahmadalisadeghi74@gmail.com

 Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA...

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

راهکارهای تقویت همگرایی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و سوریه

محمد رضا حاتمی^۱علیرضا بیگی^۲احمد علی صادقی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۱۵

۱۵۵

چکیده

با وجود سطح بالای روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عربی سوریه، مقامات دو کشور بر افزایش و استمرار همکاری‌های راهبردی با یکدیگر تأکید می‌کنند. این درحالی است که علیرغم وجود فرصت‌ها و اشتراکات بسیار زیاد میان دو کشور جهت ارتقاء و استمرار همکاری‌های راهبردی، نقاط ضعف و تهدیداتی نیز در این مسیر وجود دارد که تبیین آن به مسئله پژوهش حاضر تبدیل شده است. از این رو نویسندگان نوشتار حاضر با بهره‌گیری از روش SWOT موسوم به سوات و از رهیافت چارچوب نظری همگرایی منطقه‌ای به دنبال پاسخ به این سوال اصلی هستند که «راهکارهای تقویت همگرایی منطقه‌ای ایران و سوریه چیست؟». هدف مقاله از پاسخ به این سوال «کمک به توسعه و تعمیق همگرایی منطقه‌ای ایران و سوریه» از طریق «تقویت ادبیات نظری این حوزه» است. فرضیه پژوهش حاضر اکتشافی بوده که در قالب ارائه راهکارهای تقویت همگرایی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عربی سوریه نمایان می‌کند.

واژه‌های کلیدی: ایران، جمهوری اسلامی ایران، سوریه، SWOT، محور مقاومت، همگرایی منطقه‌ای

۱. استاد گروه علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)، m.hatami@pnu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران. a.r.beygi20@gmail.com

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

ahmadalisadeghi74@gmail.com

مقدمه

روابط ایران و سوریه تا دوران پیروزی انقلاب اسلامی در سطح معمولی خود قرار داشته و از عمق راهبردی مناسبی برخوردار نبود اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران روابط سیاسی دو کشور به سوی راهبردی شدن گرایید. این روابط با به قدرت رسیدن بشار اسد عمیق‌تر گشته و به حوزه‌های امنیتی و نظامی نیز تسری یافت و سبب گردید تا سوریه پس از جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان مهم‌ترین عضو محور مقاومت و به تعبیر مقام معظم رهبری به‌عنوان «ستون خیمه مقاومت» شناخته شود؛ و این موضوع برای جمهوری اسلامی ایران بسیار حائز اهمیت است که موجب سوق دادن آن به توسعه و تعمیق هم‌زمان ابعاد مختلف همکاری‌ها و روابط با سوریه می‌شود، امری که با مخالفت و مانع تراشی‌های دشمنان منطقه‌ای و بین‌المللی محور مقاومت همراه بوده است.

به نظر می‌رسد کشورهای غربی و کشورهای محافظه‌کار منطقه، پس از پایان بحران نظامی سوریه، از رهیافت اعطای امتیازات اقتصادی همچون سرمایه‌گذاری در بازسازی این کشور، اعطای کمک‌های مالی بلاعوض و سایر مساعدت‌های اقتصادی به دولت بشار اسد در پی نزدیکی به مقامات دمشق و دور ساختن آن از جمهوری اسلامی ایران و سایر اعضای محور مقاومت هستند. از این‌رو لازم است دو کشور سوریه و ایران با شناخت ظرفیت‌ها و فرصت‌های ضروری سیاسی و امنیتی به توسعه و تعمیق همکاری‌های خود پرداخته و در این مسیر به شناخت تهدیدات و موانع پیش روی این همکاری‌ها و رفع آنان بپردازند؛ بنابراین بررسی فرصت‌های همکاری ایران و سوریه و شناخت تهدیدها و چالش‌های پیش روی آن و ارائه راهبرد جهت تقویت همگرایی منطقه‌ای این دو کشور به مسئله پژوهش حاضر تبدیل شده است.

نویسندگان پژوهش حاضر جهت حل مسئله مزبور از روش اسنادی به گردآوری داده پرداخته و با استفاده از چارچوب نظری همگرایی منطقه‌ای و کاربست روش سوات به تبیین نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید همکاری منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و عراق در راستای نیل به تقویت همگرایی منطقه‌ای مبادرت ورزیده‌اند. هدف اصلی آنان کمک به توسعه و تعمیق روابط منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و سوریه و سایر اهداف فرعی آنان نیز کمک به دستگاه‌های تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر حوزه روابط خارجی، کمک به تقویت محور مقاومت و کمک به تقویت ادبیات پژوهشی این حوزه بوده است.

سوال اصلی و سوال‌های فرعی پژوهش نیز به ترتیب عبارتند از «راهبردهای تقویت همگرایی منطقه‌ای ایران و سوریه چیست؟»، «نقاط قوت همگرایی منطقه‌ای ایران و سوریه چیست؟»، «نقاط

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الإسلامي
فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های بانی جهان اسلام

۱۵۶

سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

ضعف همگرایی منطقه‌ای ایران و سوریه چیست؟»، «فرصت‌های همگرایی منطقه‌ای ایران و سوریه چیست؟» و «تهدیدهای همگرایی منطقه‌ای ایران و سوریه چیست؟».

انجام چنین پژوهش‌هایی از این حیث که منجر به توسعه و تعمیق روابط دوجانبه و در پی آن تقویت محور مقاومت می‌گردد، بسیار حائز اهمیت است. بی‌توجهی به چنین پژوهش‌هایی و نیز عدم درک صحیح از تهدیدها و چالش‌های موجود در مسیر همکاری‌ها و در افق بلندمدت موجب بروز خلل در روابط راهبردی دوجانبه می‌گردد، از این حیث توجه به چنین موضوعاتی ضرورت دارد.

ساماندهی پژوهش حاضر نیز بدین صورت است که ابتدا پیشینه پژوهش جهت تبیین نوآوری موضوع بیان می‌گردد و پس از آن روش و چارچوب نظری مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بدنه پژوهش نیز ابتدا نقاط قوت، سپس فرصت‌ها، سپس نقاط ضعف و پس از آن تهدیدهای موجود در مسیر همگرایی منطقه‌ای ایران و سوریه بیان می‌شود. در پایان نیز راهبردهایی جهت تقویت همگرایی منطقه‌ای دو کشور مطرح می‌گردد.

۱. پیشینه پژوهش

عنوان	سال نشر	نویسنده (گان)	موضوع
راهبردنگاری نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی ایران در محور مقاومت اسلامی با تحلیل SWOT	۱۳۹۹	مصطفی قربانی - سلیمان غفاری - علی کارگر شورکی	نویسندگان با استفاده روش سوات به بررسی راهبردهای جمهوری اسلامی ایران برای بهبود موقعیت خود در محور مقاومت می‌پردازد. آنچه که مشخص است ایران در رهبری محور مقاومت موفق عمل کرده و فرصت‌سازی خارجی کرده است اما با تهدیداتی در خارج و نقاط ضعفی در داخل کشور روبرو می‌باشد. در نتیجه جمهوری اسلامی برای بهینه‌سازی نقش خود در محور مقاومت، باید تلاش کند جایگاه مقاومت در صحنه سیاسی ملی این کشورها را تقویت نماید
بررسی عوامل اتحاد راهبردی ایران و سوریه پس از انقلاب اسلامی	۱۳۹۵	هادی طلوعی	هادی طلوعی در رساله خود اتحاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی ایران و سوریه از دوران پسانقلاب را مورد مطالعه قرار داده است. حمایت سوریه از ایران در دوران بحران عراق و حمایت ایران از سوریه در دوران بحران داعش از دیگر موضوعات مهم مورد بحث در رساله طلوعی است. ایدئولوژی مشترک میان ایران و سوریه عامل اتحاد ایران و سوریه، اتخاذ رویکرد تغییر رژیم آمریکا در قبال ایران و سوریه پس از سقوط صدام، اتخاذ راهبرد ضد مقاومتی رژیم صهیونیستی و آمریکا پس از سقوط صدام و غیره از جمله مهم‌ترین موضوعات مذکور در رساله طلوعی است.

بررسی اهمیت سوق الجیشی سوریه به‌عنوان یکی از اعضای مهم محور مقاومت و ایجاد پیوستگی منافع و جغرافیای محور مقاومت به همدیگر و تأثیر این موقعیت جغرافیایی بر منافع اقتصادی، سیاسی و فرهنگی ایران و سوریه مهم‌ترین مباحث این پایان‌نامه است.	احسان راهنما	۱۳۹۹	اهمیت ژئواستراتژیک سوریه برای جمهوری اسلامی ایران
سامان کر معلی در این پایان سعي کرده است تلاش ایران جهت حفظ و افزایش قدرت مجموعه امنیتی محور مقاومت از طریق حمایت از گروه‌های شیعی منطقه را بررسی کند؛ به همین جهت تأثیر تحولات غرب آسیا بر امنیت ملی ایران و سیاست خارجی دوگانه ایران در قبال تحولات یمن و سوریه را به‌صورت تطبیقی و موشکافانه بررسی کرده است.	سامان کر معلی	۱۳۹۷	بررسی تطبیقی سیاست خارجی ایران در قبال بحران سوریه و یمن
این پژوهش در پی اثبات این فرضیه است که جمهوری اسلامی ایران با تعریف سیاست خارجی و منافع امنیت ملی خویش در ابعاد موسع در قالب مجموعه امنیتی محور مقاومت، آن را در تضاد با شکل‌گیری گروه‌های تکفیری دیده و سیاست خارجی و امنیتی تهاجمی در قبال آن اتخاذ نموده است؛ بنابراین شکل‌گیری گروه‌های تکفیری یا تروریستی در منطقه غرب آسیا به ضرر محور مقاومت بوده و ایران به‌صورت جدی راهبرد تقابلی با آن را در پیش خواهد گرفت.	عباس سرداری پور	۱۳۹۷	بررسی راهبرد (سیاست خارجی و امنیتی) جمهوری اسلامی ایران در مقابله با حضور گروهک‌های تکفیری در یمن و عراق و سوریه
نویسنده در این پایان‌نامه تأثیر منفی بحران سوریه بر مناسبات منطقه‌ای آن، دخالت و نفوذ برخی کشورها و قدرت‌های منطقه‌ای در راستای گسترش این بحران، پیچیدگی روزافزون وضعیت و بحران‌های سوریه، تأثیر بحران سوریه بر محور مقاومت و غیره محورهای مهم پایان‌نامه عباس پورحسن را تشکیل می‌دهد.	عباس پورحسن	۱۳۹۴	بررسی تأثیر بحران سوریه بر امنیت ملی دولت جمهوری اسلامی ایران

جدول شماره (۱): پیشینه پژوهش

در جدول فوق مرتبط‌ترین پژوهش‌های مربوط به موضوع نوشتار حاضر درج گردیده است. با بررسی پیشینه پژوهش این نتیجه حاصل گردید که در رابطه با بررسی فرصت‌های همکاری ایران و سوریه فقر پژوهشی وجود دارد. تنها مقاله «راهبردنگاری نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی ایران در محور مقاومت اسلامی با تحلیل SWOT» که با روش سوات به رشته تحریر درآمده با موضوع نوشتار حاضر انطباق روشی دارد.

۲. روش پژوهش

روش SWOT که در زبان فارسی آن را «سوات» می‌خوانند روشی است که نخستین مرتبه توسط یک مشاور

فصلنامه علمی-پژوهشی
مجموعه‌ی دراست‌العلوم الاسلامی
پژوهش‌های بنیادی جهان اسلام

کسب‌وکار آمریکایی به نام آلبرت هامفری^۱ در دهه ۶۰ قرن نوزدهم ابداع گردید (Jain, 2015: 2). در آن زمان این الگوی تحلیل به‌عنوان یک ابزار مدیریتی کارآمد شناخته می‌شد اما پس از آنکه فردی با عنوان جک ولش^۲، مدیر بازرگانی شرکت جنرال الکتریک در سال ۱۹۸۰ از آن برای مطالعه استراتژی‌های شرکت جنرال الکتریک و افزایش بهره‌وری این شرکت چندملیتی بهره برد در سطح جهان شناخته شد (Abdi, 2003: 1).

در ابتدای معرفی روش تحلیل سوات بایستی عنوان داشت که این روش یک ابزار کلاسیک برنامه‌ریزی راهبردی است که ابتدا در سازمان‌ها، بنگاه‌های بازرگانی و غیره مورد استفاده قرار گرفت. پس از آنکه کارایی و سودمندی این روش به منصفه ظهور رسید شاخه‌های مختلف علوم انسانی از جمله علوم سیاسی جهت ساماندهی تحلیل‌های خود از آن بهره بردند. پس از مدتی نیز با پیوند علوم سیاسی با رهیافت نهادی و ورود نگرش‌های مختلف جامعه‌شناختی همچون جامعه‌شناسی سازمان‌ها که دولت را به مثابه سازمانی در نظر می‌گیرد که در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی نیز باید با دول دیگر و کشورهای مختلف به مثابه سازمان‌های هم‌عرض یا رقیب، همکاری یا رقابت داشته باشد، استفاده از این روش در علوم سیاسی و روابط بین‌المللی بسیار مؤثر و کارآمد دانسته شد (خواجوی، ۱۳۹۳: ۲).

عبارت SWOT اصطلاح مختصر حروف نخست کلمات «Strength» به معنای «قوت»، «Weakness» به معنای «ضعف»، «Opportunity» به معنای «فرصت» و «Threat» به معنای «تهدید» بوده که بر شناخت نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها متمرکز است که در ذیل معنای هر یک از عبارات فوق بیان می‌گردد (Gulam, 2020: 6-9):

قوت (Strength): قوت یا قدرت به معنای نقاط قوت برای دستیابی به اهداف است زیرا اشاره به منابع یا توانایی‌های بالقوه‌ای دارد که یک بازیگر حقیقی یا حقوقی می‌تواند برای نیل به منافع خود از آن استفاده کند.

ضعف (Weakness): ضعف یا محدودیت به نقاط ضعف یک بازیگر در دستیابی به منافع اشاره دارد زیرا ضعف، محدودیت یا کمبودها در مؤلفه‌های قدرت نرم یا سخت ممکن است مانع از دستیابی یک بازیگر حقیقی یا حقوقی به منافع ملی خود شود.

فرصت (Opportunity): فرصت به موقعیت‌های مطلوب خارج از محیط حکمرانی بازیگر اشاره دارد که می‌تواند منجر به تحقق اهداف ملی یا فراملی بازیگر شود. این مؤلفه نگاه بیرونی به منافع ملی بازیگر و امکان تحقق آن دارد.

1. Albert S. Humphrey

2. Jack Welch

تهدید (Threat): تهدید به وضعیت‌های نامطلوب خارج از محیط حکمرانی بازیگر اشاره دارد که می‌تواند با آسیب رساندن به راهبردهای بازیگر مانع از تحقق اهداف ملی و فراملی آن گردد. تهدید نیز همانند مؤلفه فرصت نگاه بیرونی به منافع ملی بازیگر و امکان تحقق آن دارد.

هدف اساسی درروش سوات پیوند دادن نقاط قوت و ضعف با فرصت‌ها و تهدیدهاست. به عبارتی مقصود از به‌کارگیری این روش از یک‌سو، استفاده از فرصت‌ها و تبدیل آن‌ها به مؤلفه قدرت و از سوی دیگر مقابله با تهدیدات و جلوگیری از ضعف سازمان است.

از رهیافت این روش می‌توان نقاط قوت و ضعف سیاست‌گذاری خود (S-W) و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای گسترده‌تر (O-T) آن را شناسایی کرد (David F, ۲۰۱۰: ۶۴) زیرا این روش بر آنالیز عوامل مثبت و منفی درون‌سازمانی (قدرت، ضعف) و برون‌سازمانی (فرصت، تهدید) تأکید می‌کند و به دنبال پرداختن به مسئله برنامه‌ریزی استراتژی و سیاست‌گذاری از منظر ارزیابی تهدیدها و فرصت‌ها و نقاط قوت و ضعف است.

۳. مبانی نظری

از آنجاکه نخستین گام در پژوهش، تبیین دقیق و درست علمی مفاهیم و مبانی است، در این قسمت به تشریح مفهوم همگرایی منطقه‌ای به‌عنوان چارچوب نظری پژوهش پرداخته می‌شود.

۱/۳. همگرایی منطقه‌ای

منطقه‌گرایی^۱، از لغت «Region» به معنای منطقه، ناحیه، حوزه و قلمرو و «ism» که اصالت، اصول، رویه و شرایط چیزی را بیان می‌کند، ترکیب شده است. در تعریف منطقه یا ناحیه بین پژوهشگران وحدت نظر وجود ندارد زیرا حدود و ثغور این واژه تحت تأثیر مسائل مختلف سیاسی، تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی و غیره است (کاظمی، ۱۳۷۰: ۱۰۴).

یک فرآیندی است که در جهت همکاری میان دولت‌ها و تفویض وفاداری به سطحی بالاتر از سطح ملی (سیف‌زاده، ۱۳۸۱: ۳۰۲) و انتقال تدریجی قدرت به نهادهای فوق ملی است (دوئرتی و فالتزگراف، ۱۳۸۴: ۶۶۷). در تعریفی دیگر همگرایی عبارت است از فرآیندی که طی آن واحدهای سیاسی به‌صورت داوطلبانه از اعمال اقتدار تام خویش برای رسیدن به هدف‌های مشترک صرف نظر کرده و از یک قدرت فوق ملی پیروی می‌کنند (قوام، ۱۳۹۲: ۲۴۸).

فصلنامه علمی-پژوهشی
مجموعه‌ی دراست‌العلوم الاسلامی
پژوهش‌های بنیادی جهان اسلام

همگرایی منطقه‌ای به فرآیندی اطلاق می‌شود که طی آن دولت‌ها، داوطلبانه نهادهای مشترکی را برای حکومت جمعی ایجاد می‌کنند. منطقه‌گرایی دارای سطوحی است از جمله: سیاسی، حقوقی، اقتصادی و جامعه‌شناختی. در سطح سیاسی، همگرایی منطقه‌ای شامل ایجاد نهادهایی فراملی با اختیارات اجرایی، مقننه و قضایی و تفویض صلاحیت‌های سیاسی از نهادهای حاکمیتی داخلی به این نهادها می‌باشد. سطح حقوقی مستلزم ایجاد قوانین جدید است که در آن حقوق فراملی نه تنها بخشی جدایی‌ناپذیر از قوانین داخلی است، بلکه بر قوانین داخلی نیز حاکم می‌باشد. در سطح اقتصادی، همگرایی شامل توسعه بازار مشترک فراملی به موازات بازارهای داخلی است. بازار مشترک جهت رفع موانع گردش آزاد کالاها، ارائه خدماتی همچون نیروی کار و ابزار، ایجاد ارزش مشترک و در نهایت اتحاد کامل اقتصادی باسیاست‌های مشترک اقتصاد کلان و مالی کاربرد دارد. در سطح جامعه‌شناختی، همگرایی منطقه‌ای شامل ایجاد هویت‌های فراملی و گروه‌های ذینفع و جنبش‌های اجتماعی جدید نیز می‌باشد (Hix, 2001: 12922).

دیدگاه کارکردگرایی دیوید میترا نی^۱ برای ایجاد همگرایی بر همکاری نخبگان فنی و نه نخبگان سیاسی تأکید دارد. در این رابطه، اقتدار کارکردی در یک حوزه خاص و برای وظیفه‌ای خاص مشخص است و در نتیجه، مسائلی مانند سیاست خارجی مشترک و غیره مستلزم چانه‌زنی‌های سیاسی نیست و کاملاً فنی می‌باشد؛ بنابراین دولت‌ها به تدریج از طریق کارکردها و از مراجع اقتدار قدیمی به مراجع جدید یعنی نهادهای کارکردی بین‌المللی منتقل می‌شود. دولت‌ها به تدریج در موضوع‌های خاص و کارکردهای خاص اقتدار خود را به نهادهای دیگر منتقل می‌کنند. این همکاری‌ها به صورت تدریجی به سمت وحدت منطقه‌ای و جهانی رفته و صلح جهانی محقق شود (مشیرزاده، ۱۳۸۴: ۶۰).

کارکردگرایان همواره بر نقش نیروهای اجتماعی، بازیگران غیردولتی و فرآیند یادگیری و جامعه‌پذیری در همگرایی تأکید دارند. به بیان دیگر، فرآیند همگرایی منطقه‌ای بر روند یادگیری شهروندان کشورها تکیه دارد و به تدریج به حوزه‌هایی که جهت تأمین نیازهای رفاهی ایجاد کرده‌اند نیز وارد می‌شوند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ۹۹).

رویکرد دیگر نوکارکردگرایی ارنست هاس^۲ است که همگرایی را یک فرآیند تغییر می‌داند و در نهایت به تأسیس نوعی اجتماع یا اتحاد سیاسی منجر می‌گردد. به عبارت دیگر همگرایی، فرآیندی است که از طریق آن بازیگران سیاسی در چندین کشور متقاعد و راغب می‌شوند تا وفاداری‌ها و فعالیت‌های سیاسی خود را به سمت یک مرکز جدید سوق دهند که نهادهای آن دارای صلاحیت قانونی فراملی می‌باشند

1. David Mitrany

2. Ernst Hass

(Hass, 1958:19). به نظر وی همگرایی، فرآیندی است که گستردگی تعامل و روابط بین دولت‌ها به قدری می‌باشد که مرزهای جغرافیایی موجود میان دولت‌های ملی منسوخ و حذف می‌گردد (Hass, 1964: 29).

کارل دویچ^۱ نظریه خود را به سطح منطقه‌ای محدود نمی‌کند و همگرایی را روندی می‌داند که طی آن واحدهای مختلف جهت دستیابی به صلح با یکدیگر همکاری می‌کنند. وی با الهام از نظریه عمومی نظام‌های پارسونز^۲، هدف از همگرایی را دستیابی به چهار هدف می‌داند: ۱. حفظ صلح ۲. حصول ظرفیت‌های چندمنظوره گسترده‌تر ۳. نیل به بعضی وظایف خاص و ۴. کسب هویت تصویری جدید. علاوه بر این کارل دویچ معتقد است پیش‌شرط‌های برای شکل‌گیری همگرایی لازم است از جمله: ارتباط متقابل، سازگاری عملی ارزش‌ها و پاداش‌های مشترک، واکنش‌پذیری متقابل و درنهایت نوعی هویت و وفاداری مشترک تعمیم‌یافته (سیف‌زاده به نقل از 5: Deutsch, 1957).

شین‌گولد^۳ و لیندبرگ^۴، با استفاده از تجربه همگرایی در اروپا نظریه خود را مطرح می‌نمایند. از دیدگاه آن‌ها روابط فراملی، کشور را به نیروهایی وابسته می‌سازد که در کنترل آن‌ها نیست. همگرایی گسترده‌ای است که اقتدار تصمیم‌گیری طی آن از سطح ملی به سطح فراملی انتقال می‌یابد. شین‌گولد و لیندبرگ فرآیند تصمیم‌گیری در آن را، ناشی از اجرای اهداف اصلی کشورهای موردنظر، چشم‌پوشی از برخی اهداف اولیه و گسترش تعهدات و الزامات در حوزه‌های جدید می‌دانند (کولانی، ۱۳۷۹: ۱۷۷-۱۷۸).

جوزف نای^۵، با تلفیق آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی موجود در نظریه‌های میترانی، هاس و کارل دویچ، نظریه نوکارکردگرایی خود را ابتدا با تعریف هفت سازوکار از جمله: تسری، افزایش مبادلات، ائتلاف و پیوندهای ارادی، جامعه‌پذیری نخبگان، تشکیل گروه‌های منطقه‌ای، جذبه‌های هویت‌ساز و ایدئولوژیک و باز شدن حلقه نخبگان به‌منظور جذب بازیگران جدید، اصلاح و بازسازی نظریه‌های قبلی را آغاز کرد. پس‌ازاین نای، نظریه خود را با عنوان امکان همگرایی مطرح می‌نماید. به نظر وی، تقارن یا برابری اقتصادی واحدها، مکمل بودن ارزش‌های نخبگان، کثرت‌گرایی و توانایی دولت‌ها عضو برای انطباق خود با نیازهای کارکردی، در چگونگی پیشرفت همگرایی مؤثر است. نای سه شرط زیر را نیز در تشریح یا کند

1. Karl Deutsch
2. Parsons
3. Scheingold
4. Lindberg
5. Joseph Nye

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های بانی جهان اسلام

۱۶۲

سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

فصلنامه علمی - پژوهشی
مجموعه‌ی دراست‌های اسلامی
پژوهش‌های بنیادی جهان اسلام

۱۶۳

راهکارهای تقویت همگرایی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و سوریه

کردن روند همگرایی مؤثر می‌داند: ۱. تصور برابری در توزیع عواید همگرایی ۲. تصور اجبار خارجی ۳. پایین بودن هزینه‌های ملموس یا امکان انتقال هزینه‌ها به خارج حلقه همگرایی (سیف‌زاده به نقل از (Nye, 1971: 56-75).

همگرایی منطقه‌ای را از حیث جغرافیایی می‌توان به چهار دسته زیر تقسیم نمود: ۱. سطح محلی که از دو یا چند کشور همسایه تشکیل می‌گردد، ۲. سطح منطقه‌ای که قلمرو جغرافیای یک حوزه ژئوپلیتیکی را در بر می‌گیرد، ۳. سطح قاره‌ای یک قاره در جهان پوشش می‌دهد و ۴. سطح جهانی که قلمرو آن سراسر کره زمین می‌باشد (حافظ‌نیا، ۱۳۷۹: ۵۶).

۴. نقاط قوت همکاری‌های ایران و سوریه

بخش اول به بررسی نقاط قوت همکاری ایران و سوریه می‌پردازد که تحقق آن معطوف به عوامل داخلی می‌باشد و در نهایت منجر به همگرایی ایران و سوریه می‌گردد.

۱/ ۴. روابط مشترک تاریخی در قبل و بعد از انقلاب اسلامی

روابط جمهوری اسلامی ایران و سوریه از ابتدای استقلال این کشور در سال ۱۹۴۶ میلادی و هم‌زمان با تأسیس سفارت ایران، آغاز گردید. البته روابط دو کشور همواره با فراز و نشیب‌هایی روبرو بوده است اما پیشینه روابط تهران و دمشق حاکی از آن است که به دلایل متعددی مناسبات عمیق، ریشه‌دار و روبه رشدی را بین خویش پایه‌گذاری کرده‌اند.

روابط ایران و سوریه قبل از انقلاب اسلامی تحت تأثیر مؤلفه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی ناشی از فضای جنگ سرد معنا پیدا می‌کرد. هم‌زمان با انقلاب اسلامی و تغییر گفتمان نظام ایران و تبدیل به گفتمان اسلامی و نوع آموزه‌هایی که در این گفتمان وجود داشت، روابط دو کشور راهبردی شد. به دیگر بیان، روابط ایران و سوریه به تدریج توسعه‌یافته و با پیچیدگی تحولات و تهدیدهای منطقه‌ای و بین‌المللی تحکیم و تثبیت پیدا کرده و به پیمان راهبردی بین دو کشور مبدل می‌شود (درویشی و فیاضی، ۱۳۹۶: ۱۳۷).

۲/ ۴. اشتراکات فرهنگی و دینی

مسلمانان در اکثر موضوعات فرهنگی و دینی دارای ارزش‌های مشترک هستند که مهم‌ترین آن‌ها اعتقاد به اسلام، توحید، نبوت و معاد، پیامبر، کتاب آسمانی قرآن، حج، قبله‌گاه و مرجع جغرافیایی مشترک است. باوجود چالش‌های مختلفی که غالب کشورهای اسلامی با آن روبرو هستند، آنان به‌صورت

حداقلی اسلام را به عنوان یک ارزش اجتماعی و فرهنگی مشترک پذیرفته اند (حافظ نیا و میرزائی تبار، ۱۳۹۹: ۱۳۸-۱۳۹).

فرهنگ مذهبی-اسلامی یکی از مهم ترین منابع بیناذهنی قوام دهنده به هویت نظام جمهوری اسلامی ایران موجب تکوین نوعی هویت انقلابی-اسلامی برای کشور سوریه شده است؛ هویتی که با ایجاد و تعریف نقش های ویژه برای نظام، جهت گیری هایی را در تعامل با سایر دولت ها از جمله دولت سوریه ایجاد می کند (درویشی و فیاضی، ۱۳۹۶: ۱۳۷).

۳/۴. اهداف مشترک منطقه ای

تهدیدهای مشترک در تبیین روابط راهبردی جمهوری اسلامی ایران و سوریه بسیار پررنگ بوده و مؤلفه های هویتی ضد استکباری و ضد صهیونیستی نیز در کنار این تهدیدهای مشترک در تشدید روابط راهبردی دو کشور بسیار مؤثر واقع گردیده است (درویشی و فیاضی، ۱۳۹۶: ۱۳۸). مواردی همچون نگاه مشترک به مسئله کردها، مخالفت با طرح معامله قرن، تعامل و همکاری با شرق، اهتمام به قضیه فلسطین، ائتلاف با روسیه و چین، بی اعتمادی به غرب، عملکرد سوریه به عنوان سد نفوذ سیاست های آمریکا علیه ایران در غرب آسیا، هم مرز بودن این کشور با حزب الله و رژیم صهیونیستی و غیره به همراه اشتراکات فرهنگی و دینی سبب همگرایی بیش از پیش سوریه و ایران شده و در پی آن نیز موجبات رویکرد حمایت همه جانبه تهران از دمشق را میسر ساخته است (سیمبر و قاسمیان، ۱۳۹۳: ۱۷۵).

۴/۴. موقعیت ژئوپلیتیکی ویژه

ایران به واسطه رابطه با سوریه در سال های اخیر، امکان و قدرت بازیگری بالایی در منطقه شامات و در مرزهای رژیم صهیونیستی پیدا نموده و این ارتباط، امکان گسترش قلمرو نفوذ و عمق بخشی راهبردی را برای ایران به منظور مقابله با رژیم صهیونیستی در منطقه فراهم آورده است. بر همین اساس می توان ایران و سوریه را عمق استراتژیک یکدیگر نامید. ایران به واسطه سوریه امکان اعمال توانایی های خود در منطقه شامات را به دست آورده و این مسئله از ارکان قدرت منطقه ای جمهوری اسلامی است (افضلی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۵۴-۳۵۳).

۵/۴. واقع بینی به کشورهای محافظه کار عربی

موضع گیری های متفاوت سوریه در قبال تحولات منطقه غرب آسیا در نیم قرن اخیر غالباً متفاوت از مواضع اتحادیه عرب بوده است. این امر نیز به سبب واقع بینی حافظ اسد به کشورهای منطقه و توصیه وی به بشار اسد مبنی بر عدم اعتماد به کشورهای محافظه کار عربی بوده است. فارغ از همگرایی جمهوری

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الإسلامي

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهش های بانی جهان اسلام

۱۶۴

سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

۱۶۵

راهکارهای تقویت همگرایی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و سوریه

عربی سوریه با جمهوری اسلامی ایران در بسیاری از تحولات منطقه غرب آسیا، اعتماد دمشق به تهران از مواضع مشترک به تحولات منطقه و نگاه واقع‌بینانه به کشورهای محافظه‌کار عربی نشأت می‌گیرد.

۵. نقاط ضعف همکاری‌های ایران و سوریه

در این بخش، به بررسی نقاط ضعف داخلی می‌پردازد که ناشی از عواملی است که ناظر به ایران یا مرتبط با آن می‌باشد.

۱/۵. تفاوت بینشی در نوع تقابل با رژیم صهیونیستی

جمهوری اسلامی ایران همواره به دنبال نابودی رژیم صهیونیستی بوده است؛ درحالی‌که مقامات سوریه از دیرباز بر اساس فشار کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای-به نوعی در پی سازش با رژیم صهیونیستی بوده‌اند. به دیگر بیان عملکرد سوریه درگذشته حکایت از نوعی اقتناع به سازش با رژیم صهیونیستی دارد. در صورت استمرار این رویکرد و بقای این دکترین در سیاست خارجی سوریه، این موضوع می‌تواند یکی از نقاط ضعف مهم در همگرایی بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عربی سوریه باشد (معصومی‌زارع: ۲۰۲۲/۰۴/۸).

۲/۵. اختلاف تراز تجاری

طبق آمارهای سایت تجارت جهانی، در سال ۲۰۱۸ میلادی، ارزش واردات سوریه از ایران ۹۹ میلیون دلار بوده است. این در حالی است که سوریه در این سال تنها ۶/۷ میلیون دلار کالا به ایران صادر کرده است. این امر حکایت از تراز منفی ۹۲/۳ میلیون دلاری سوریه در تجارت با ایران است. جدول زیر ارزش مبادلات تجاری بین دو کشور را طی سال‌های ۱۳۸۸ الی دومه‌ماه ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

سال	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۲ ماهه ۱۳۹۸
صادرات	۳۷۷	۵۱۶	۳۶۵	۱۵۹	۱۱۵	۱۰۰	۱۴۹	۲۵۶	۱۷۲	۹۹	۲۵،۲
واردات	۲۰	۲۹	۲۶	۲۴	۱۰	۹	۸	۹	۱۳	۶،۷	۰،۲
تراز تجاری	۳۵۷	۴۸۶	۳۳۹	۱۳۵	۱۰۵	۹۱	۱۴۱	۲۴۷	۱۵۹	۹۲،۳	۲۵
حجم مبادلات	۳۹۷	۵۴۵	۳۹۱	۱۸۳	۱۲۵	۱۰۹	۱۵۷	۲۶۵	۱۸۵	۱۰۵،۷	۲۵،۴

جدول شماره (۳): مبادلات تجاری ایران و سوریه از سال ۱۳۸۸ الی دومه‌ماه ۱۳۹۸

مأخذ سازمان توسعه تجارت: <https://tpo.ir>

۳/۵. تشتت نهادی در برنامه‌ریزی و اجرای دیپلماسی اقتصادی

طراحی و اجرای یک برنامه بلندمدت راهبردی دوجانبه و اقتصادی مستلزم پرهیز در اختلافات بین

دستگاهی و اجماع نظر نخبگانی و ایجاد نوعی وحدت رویه در نهادهای ذی ربط است. تنوع موضوعات و خلاهای حقوق اساسی در تعیین متولی تنظیم روابط اقتصادی خارجی باعث شده است تا طیفی از نهادهای حاکمیتی، دولتی و خصوصی از جمله وزارت امور خارجه، بانک مرکزی، سازمان توسعه تجارت، گمرک جمهوری اسلامی، اتاقهای بازرگانی و نهادهای نظامی و امنیتی به اصطکاک، اختلاف نظر و موازی کاری در مناسبات اقتصادی ایران و سوریه دچار شوند (حسینی، ۱۴۰۱/۰۲/۱۰).

۴/۵. عدم همکاری علمی و دانشگاهی

در سایت های خبری و تحلیلی مخالف محور مقاومت دائماً بیان می گردد که دانشگاه حلب با دانشگاه های ایران همچون دانشگاه امام صادق علیه السلام و دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه اصفهان همکاری های علمی و دانشگاهی گسترده ای دارند. این در حالی است در عرصه واقع این همکاری چندان جامه عمل به خود ننشسته و عملیاتی نگردیده بلکه صرفاً موجب حساسیت دشمنان محور مقاومت گردیده است (الثوره، ۲۰۱۱). نگرانی دشمنان محور مقاومت از این همکاری علمی نشان دهنده میزان اهمیت این همکاری است بنابراین می بایست به این نمونه از همکاری ها بیش از پیش اهمیت داده و آن را تحقق بخشید.

۵/۵. ایران هراسی

مخالفان محور مقاومت اذعان دارند که جمهوری اسلامی ایران در صدد نفوذ فرهنگی و اجتماعی در سوریه می باشد و بر دو طیف از جامعه سوریه به صورت ویژه تمرکز کرده است. نخست کودکان و دوم جوانان چراکه جوانان و کودکان دو قشر بسیار مهم برای حاضر و آینده هر جامعه ای هستند. بر اساس این مدعا ایران جهت نفوذ فرهنگی و اجتماعی در سوریه از رهیافت کودکان از ابزارهایی همچون سلطه بر مدارس و تغییر روش های تدریس و ایجاد مدارس پیشاهنگی است. تأسیس دانشگاه های ایرانی در سوریه و پذیرش دانشجویان سوری برای تحصیل در ایران نیز روش دیگری است که ایران در قبال جوانان در پیش می گیرد (الحوار، ۲۰۲۰: ۲). انتشار چنین اخباری موجب حساسیت زایی میان کشورهای مخالف ایران و محور مقاومت جهت حضور فرهنگی در سوریه شده است.

۶/۵. نبود ریسک سیاسی

منظور از ریسک سیاسی یا ژئوپلیتیک، ریسک هایی است که به دلیل بی ثباتی عوامل مرتبط با نهاد حاکمیت و تنش های امنیتی - نظامی به وجود می آید. اهمیت پوشش ریسک سیاسی برای دولت ها در این است که بتوانند در بازاریابی برای شرکت های متبوع خود، موفق باشند. از طرف دیگر، شرکت های سرمایه گذار با بررسی پوشش ریسک سیاسی کشور هدف، سعی دارند با اطمینان خاطر از منافع

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش های بانی جهان اسلام
جمعیت ترانس آلم اسلام
انجمن مطالعات جهان اسلام

۱۶۶

سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

سرمایه‌گذاری در کشورهای دیگر بهره‌مند شوند. ریسک سیاسی موجب می‌شود تا بازدهی سرمایه‌گذاری در یک کشور و سطح اطمینان سرمایه‌گذاری کاهش یابد. بسیاری از شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی ایرانی به همین دلیل از حضور در بازارهای سودآور کشورهای منطقه به‌ویژه سوریه چشم‌پوشی می‌کنند. از طرفی شرکت‌های خصوصی بیمه تجاری به دلیل محدودیت منابع و عدم تمایل به مواجهه شدن با ریسک سیاسی، عموماً به سمت پوشش ریسک‌های سیاسی حرکت نمی‌کنند.

۵/۷. تحریم‌های بانکی

تحریم‌های آمریکا علیه سوریه با عنوان «تحریم قیصر» یا «قانون سزار» تحت عنوان «قانون حمایت از غیرنظامی‌ها در سوریه برای سال ۲۰۱۹» که است پس از رفت و برگشت‌های بسیار بین کنگره و مجلس سنای آمریکا تصویب شد. این قانون تمام پیمانکاران، مسئولین و همکاران با دولت سوریه را در بر می‌گیرد و هرکسی که با این گروه‌ها همکاری اقتصادی داشته را تحت تحریم‌های آمریکایی قرار می‌دهد. همچنین گروه‌هایی را تحت عنوان جنایت‌کاران جنگی ذیل این تحریم قرار داده است و سعی دارد با استفاده از این قانون بانک مرکزی و بخش‌های مختلف اقتصادی سوریه را هدف قرار بدهد (پژوهشکده تحقیقات راهبردی، ۱۳۹۹/۰۸/۱۱).

۶. فرصت‌های همکاری ایران و سوریه

بررسی فرصت‌های سوریه همواره در جهت افزایش سطح روابط و عمق بخشیدن به آن حائز اهمیت می‌باشد، بنابراین در این بخش به بررسی این مهم پرداخته می‌شود.

۱/۶. کاهش حضور روسیه در سوریه به دلیل آغاز بحران اوکراین

هم‌زمان با آغاز بحران اوکراین، مناسبات اطلاعاتی-امنیتی روسیه معطوف به شرق اروپا گرایش پیدا کرده است. از این‌رو سوریه باید با افزایش روابط با جمهوری اسلامی، موقعیت خود را در منطقه حفظ نماید. در این زمینه بندر طرطوس سوریه از اهمیت راهبردی برای روس‌ها برخوردار است؛ زیرا از سویی این موقعیت کانونی می‌تواند در بحران شرق اروپا نقش مهمی را بازی کند و از سوی دیگر می‌تواند محلی برای اقدام غرب علیه مسکو باشد، بنابراین شایسته است سوریه تمهیدات امنیتی خود را مورد توجه بیشتری قرار دهد (قنادباشی: ۱۴۰۱/۰۲/۲۰).

۲/۶. وجود بنادر مهم و اتصال به اروپا از طریق دریای مدیترانه

استان لاذقیه در شمال غربی کشور سوریه و در ساحل دریای مدیترانه واقع شده است. لاذقیه از

سمت شمال دارای مرز مشترک با کشور ترکیه بوده و از جنوب به استان طرطوس محدود شده است. پنج بندر راهبردی لاذقیه، جبله، طرطوس، بانیاس و اروادو در خط ساحلی این استان‌ها قرار دارند. از نظر ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک استان لاذقیه از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. در اهمیت این استان اینکه از اولین مناطقی بود که با حضور ارتش فدراسیون روسیه برای آزادسازی آن اقدام شد.

بندر لاذقیه در حال حاضر تنها بندر موجود و قابل استفاده ایران در سوریه است. جمهوری اسلامی ایران با در اختیار گرفتن بندر لاذقیه می‌تواند مسیری تجاری به دریای مدیترانه باز کند که از ایران آغاز شده و با عبور از عراق به سوریه و دریای مدیترانه منتهی شود (زرچینی، ۱۳۹۵/۱۲/۲۳).

۳/۶. تشکیل و سازمان‌دهی نیروهای دفاع ملی با الهام از دستاورد بسیج مستضعفین

جمهوری اسلامی ایران در طول حیات خود در منطقه بحرانی غرب آسیا توانسته است بخش قابل توجهی از امنیت منطقه را با اتکاء به مردم همان منطقه تأمین کند. تشکیل بسیج مردمی داوطلب جهت تأمین امنیت الگویی است که علاوه بر جمهوری اسلامی ایران توسط مقاومت عراق و لبنان و یمن نیز استفاده می‌شود. جمهوری عربی سوریه نیز می‌بایست از این الگو بهره برده و امنیت خود را به وسیله مردم و گروه‌های داوطلب همچون گروه‌های دفاع ملی که بنیانی مردمی دارد تأمین کند زیرا دولت سوریه در حال حاضر تنها بر حدود ۶۰ درصد از خاک کشور خود سلطه دارد و می‌بایست امنیت سایر گروه‌های خارج سلطه خود را توسط مردم یا عشایر و قبایل تأمین سازد (Lister, 2020: 2).

۳/۶. راه‌اندازی محور البوکمال-القائم

گذرگاه البوکمال - القائم که در محدوده مرزی عراق و سوریه قرار دارد، یکی از مناطقی است که طی سال‌های اخیر، اهمیت ژئوپلیتیکی با کارکرد ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک یافته است. این گذرگاه از این حیث دارای اهمیت ژئواکونومیک است که توانسته علاوه بر قابلیت ترانزیت خشکی، دروازه غرب آسیا را به دریای مدیترانه متصل کند که در پی آن هزینه صادرات و واردات کالا به مقصد اروپا و شمال آفریقا برای ایران و سایر متحدان منطقه‌ای آن کاهش می‌یابد. در همین زمینه با توجه به فشارهای اقتصادی سال‌های اخیر به سوریه، فرصت‌های سرمایه‌گذاری در این کشور برای شرکت‌های ایرانی وابسته به محور مقاومت افزایش یافته است (موسوی، ۱۳۹۷/۱۱/۲۷).

۵/۶. باشگاه کشورهای تحریمی

همواره وجود نقاط مشترک می‌تواند زمینه همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه بلندمدت و راهبردی شود. در طول چند دهه اخیر، استفاده آمریکا از ابزار تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه (اعم از اولیه و

فصلنامه علمی - پژوهشی
مجموعه‌ی دراست‌العلوم الاسلامی

ثانویه) تعداد کشورهای تحریم شده را به‌طور قابل توجهی افزایش داده و حتی قدرت‌های جهانی همچون روسیه و چین را شامل شده است. سوریه و ایران می‌توانند دو عضو فعال و پیش‌قدم در تشکیل ابتکاری بین‌المللی تحت عنوان باشگاه کشورهای تحریمی تلقی شوند. در صورت تشکیل باشگاه کشورهای تحریمی می‌توان با به‌کارگیری روش‌هایی نظیر گسترش پیمان‌های پولی چندجانبه، ایجاد پیام‌رسان‌های مالی جایگزین برای سوئیفت و ایجاد بسترهای مالی جدید، میزان اثرگذاری ابزارهای تحریمی را کاهش داد و از طرف دیگر با هم‌افزایی میان اقتصادهای کشورهای تحریمی، این کشورها را در مقابل تحریم‌های تجاری آمریکا مصون کرد (حسینی، ۱۴۰۱/۰۲/۱۰).

۶/۶. تأمین امنیت سرمایه‌گذاری

دولت سوریه به‌شدت نیازمند حضور سرمایه‌گذاران خارجی به این کشور برای فعالیت اقتصادی و سازندگی است زیرا بیش از ۵۰ درصد از زیرساخت‌های اساسی این کشور در طول جنگ تخریب گردیده و بیش از ۹۰ درصد از مردم این کشور نیز زیر خط فقر قرار گرفته‌اند (Lister, 2020: 2). در این زمینه کشورهای اروپایی و عربی حوزه خلیج فارس و ترکیه که مخالف دولت و نظام سوریه هستند از یک سو و چین و روسیه و ایران به‌عنوان کشورهای دوست سوریه نیز از سوی دیگر اعلام آمادگی کرده‌اند. این درحالیست که کشورهای دوست برای حضور در سوریه با مشکلات زیرساختی همچون تحریم‌های بانکی، نبود زیرساخت‌های مناسب حمل‌ونقل و یا عدم توان مالی مناسب مواجه هستند. در این میان کشور چین که توانایی لازم جهت حضور در بازسازی سوریه دارد و تأمین امنیت سرمایه‌گذاری را شرط حضور خود در سوریه عنوان داشته است؛ بنابراین دولت سوریه با همکاری ایران می‌بایست به تأمین امنیت برای سرمایه‌گذاری هم‌پیمانان سوریه بپردازد تا نیاز دمشق برای حضور کشورهای مخالف محور مقاومت کاهش یابد.

۷. تهدیدهای همکاری ایران و سوریه

باتوجه به شرایط منطقه غرب آسیا، روابط ایران و سوریه همواره با چالش‌هایی روبرو بوده است. بررسی این تهدیدها که ناظر به سوریه می‌باشد به اتخاذ تصمیم‌گیری بهتر کمک خواهد نمود.

۱/۷. اقتدارگرایی حزبی

در نظام سوریه اقتدارگرایی حزبی وجود داشته و ساختار سیاسی این کشور در اختیار حزب بعث است. این حزب اساساً فاقد نگاه مذهبی بوده و تفاوتی بین شیعه و سنی قائل نیست اما با این وجود عمده

مناصب حکومتی کشور در اختیار اهل سنت است. مجموعه‌ای از نیروهای مختلف در ساختار سیاسی سوریه حضور مؤثر دارند که این امر سبب شده تا در هنگام بحران‌ها بخش قابل توجهی از بدنه ارتش منفک شده و به معترضین ملحق شوند. با این وجود اقتدارگرایی حزبی سبب شده تا غالب مسئولین دولتی سوریه در برابر جمهوری اسلامی سیاست واحدی وجود نداشته باشد (معصومی زارع: ۲۰۲۲/۰۴/۱۰).

۷/۲. تغییرات هویتی در پی ترویج گفتمان سلفیت

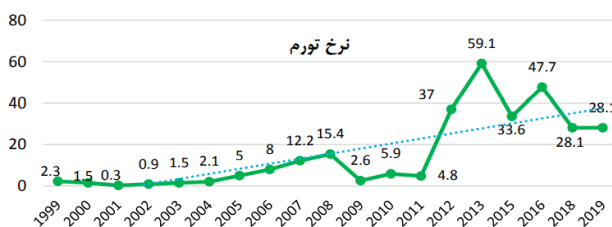
تغییرات هویتی در سوریه از دهه ۹۰ میلادی آغاز گردید. در دهه اول قرن بیست و یکم میلادی، مبالغ زیادی جهت ترویج گفتمان سلفیت و جریان تکفیری وارد این کشور شد. طیف گسترده‌ای از بادیه‌نشین‌ها در سوریه با مهاجرت به کشورهای حاشیه خلیج فارس علاوه بر امور اقتصادی به تحصیل در امور دینی و در نهایت آشنایی با سلفیت پرداختند (معصومی زارع: ۲۰۲۲/۰۴/۸). ترویج تفکر سلفیت با هدف ایجاد تغییرات هویتی به تدریج موجب انفکاک هویتی بدنه مردمی سوریه با محور مقاومت می‌شود.

۷/۳. ناپایداری شرایط سیاسی و اقتصادی

تغییرات زیاد در کابینه دولت بشار اسد و عدم ثبات در آن، از جمله عوامل تأثیرگذار بر همکاری‌های ایران و سوریه بوده است. هم‌چنین در پی مشکلات سقوط ارزش پول ملی سوریه و بروز مشکلات معیشتی، برخی از مردم در جنوب این کشور و به صورت مشخص در شهر سویدا اعتراض‌آمیزی به وجود آوردند. برخی از مردم سویدا در این اعتراضات خواهان خروج ایران و روسیه از سوریه شده و در خطاب به دولت بشار اسد بیان داشتند که در صورت عدم توانایی در بهبود وضعیت معیشتی مردم کناره‌گیری کند (الخالدی، ۲۰۲۲/۲/۱۰).

این خشم مردم به سبب بی‌ثباتی اقتصادی بوده است.

نرخ تورم در کشور سوریه طی سال‌های ۲۰۰۳ الی ۲۰۱۰ بین ۴/۵ الی ۱۵ درصد در نوسان بوده اما با شروع جنگ داخلی در سال ۲۰۱۱ با افزایش بی‌سابقه از ۸/۴ درصد به ۹۱/۵ درصد در ۲۰۱۳ رسید. به تدریج با مساعد شدن شرایط در این کشور نرخ تورم روند کاهشی را در پیش گرفته است.

نمودار شماره (۱): نرخ تورم در سوریه سال‌های ۱۹۹۹ الی ۲۰۱۹ میلادی

مأخذ وبگاه: <https://www.indexmundi.com/syria>

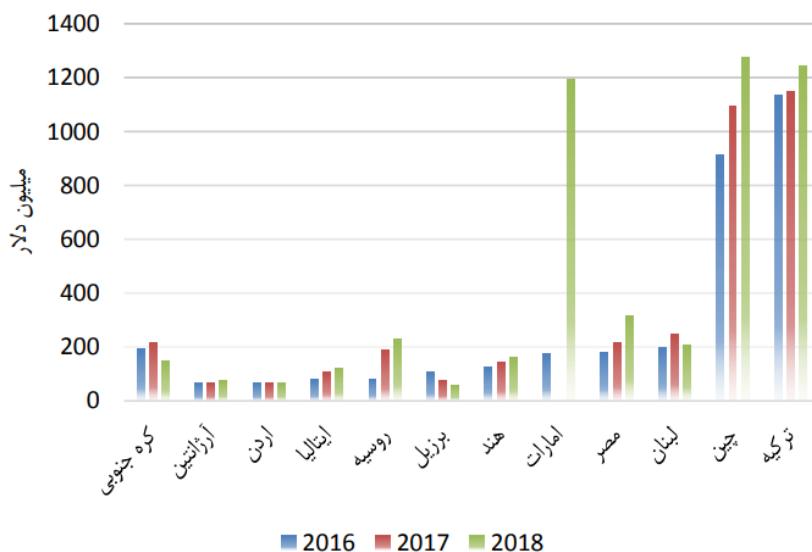
فصلنامه علمی-پژوهشی
جمعیت ترانس آلم اسلام
انجمن مطالعات جهان اسلام

۱۷۰

سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

۷/۴. کنشگری فعال ترکیه به عنوان رقیب هم‌مرز

سوریه در میان پنج همسایه خود بیشترین مرز را با ترکیه دارد. با بررسی آمارهای موجود، ترکیه بیشترین سهم را در صادرات به سوریه دارا می‌باشد. در نمودار زیر اطلاعات کشورهای صادرکننده به سوریه در سایت OEC ارائه گردیده است.

نمودار شماره (۲): مهم‌ترین صادرکنندگان کالا به سوریه از ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۸

مأخذ وبگاه: <https://oec.world>

۷/۵. حملات رژیم صهیونیستی

مقامات رژیم صهیونیستی اذعان دارند که از زمان آغاز جنگ داخلی سوریه در سال ۲۰۱۱ و به‌ویژه از اوایل سال ۲۰۱۷، این رژیم بیش از ۲۰۰ حمله هوایی در داخل سوریه علیه بیش از ۱۰۰۰ هدف مرتبط با ایران و اعضای محور مقاومت انجام داده است (Goldenberg and Others, ۲۰۲۰/۴/۱۴). چنین به نظر می‌رسد که عدم واکنش جدی ایران و سوریه موجب تشدید اقدامات رژیم صهیونیستی علیه مواضع مقاومت در سوریه خواهد شد زیرا مقامات این رژیم عدم واکنش جدی ایران و سوریه را موفقیت و دستاوردی بزرگ دانسته و بر استمرار این روند تأکید می‌ورزند. چنین به نظر می‌رسد که در صورت عدم انجام اقدامات بازدارنده مناسب از جانب جمهوری اسلامی ایران و سوریه، اقدامات خرابکارانه رژیم صهیونیستی شدت خواهد گرفت.

۷/۶. حضور مخالفان در صف سرمایه‌گذاران سوریه پس از بحران داعش

کشورهای غربی پس از آنکه نتوانستند نظام سوریه را از طریق جنگ نظامی سرنگون کنند، راهبردهای جنگ سیاسی و اقتصادی در قبال دولت این کشور را در پیش گرفتند. جنگ سیاسی آنان پیرامون انتخابات ریاست جمهوری سال ۲۰۲۱ با شکست مواجه شد. حال آنان جنگ اقتصادی را در قبال سوریه در پیش گرفته‌اند. این احتمال وجود دارد که اگر سوریه تاب‌آوری کافی در برابر مشکلات اقتصادی و تحریم‌های مالی و بانکی آمریکا نداشته باشد ممکن است به ناچار چراغ سبز برخی از کشورهای غربی را پذیرفته و جهت بهبود روابط خود با آنان وارد گفتگوی سیاسی با این کشورها شود. این روند در پایان ممکن است منجر به تقویت روابط سوریه با کشورهای غربی گردیده و این کشور را از جمهوری اسلامی ایران اندکی دور سازد (Amiel, 19/06/2021).

کشورهای غربی در گذشته بارها به بهانه رفع مشکلات سوریه، این کشور را به اجلاس‌ها یا نشست‌های سیاسی بین‌المللی دعوت کرده و سوریه نیز اغلب این دعوت‌ها را پذیرفته و در آن شرکت کرده است. این درحالی است که جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از متحدین اصلی سوریه به این کنفرانس‌ها و نشست‌های بین‌المللی خوش‌بین نبوده و در اغلب آنان حضور نمی‌یافت. این احتمال وجود دارد که در دوره پسابحران، کشورهای غربی بار دیگر سوریه را به بهانه‌های مختلف بر سر میز مذاکره و گفتگو برده و به بهانه حل مشکلات آن مواردی را به آن تحمیل کرده و موجب تغییراتی در سیاست خارجی سوریه شوند. نشست‌های ژنو ۱، ۲ و ۳ از جمله این موارد است که در سال‌های ۲۰۱۲، ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ با اهداف مزبور پیرامون سوریه برگزار شد.

۷/۷. تقویت روابط محور محافظه‌کار عربی با سوریه

برخی از کشورهای عربی منطقه غرب آسیا همچون عربستان سعودی، قطر، بحرین و امارات که به محور محافظه‌کار یا سازشکار - در مقابل محور مقاومت - شهرت دارند، در طی بحران سوریه در صف مخالفان نظام این کشور قرار داشتند. پس از اینکه سوریه در سال ۲۰۲۱ وارد فضای انتخاباتی شد و توانست در جنگ سیاسی با غرب پیروز گردد، برخی از کشورهای محور محافظه‌کار منطقه به تغییر موضع در قبال دولت دمشق پرداخته و خواهان برقراری مجدد روابط سیاسی با آن شدند.

آمادگی برخی دیگر از کشورها همچون امارات متحده عربی و ترکیه برای بازسازی سوریه و در اختیار گرفتن بخشی از بازار مصرفی آن نیز به نوبه خود تأثیر قابل توجهی در تغییر مواضع کشورهای عربستان و قطر داشته است. کشورهای مزبور در پی این مهم هستند تا از طریق برقراری مجدد روابط سیاسی با بشار

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های بانی جهان اسلام

۱۷۲

سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

اسد و بازگشایی مجدد سفارتخانه در دمشق در بازسازی اقتصادی این کشور ورود یافته و در بازار مصرفی آن سهیم شوند.

۸. راهکارهای تقویت همگرایی منطقه ای ایران و سوریه

با مطالعه آنچه از رهیافت تکنیک سوات نسبت به نقاط قوت - ضعف و فرصت - تهدید نسبت به همگرایی منطقه ای جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عربی سوریه گذشت، متناسب با این مطالب توصیه هایی به عنوان راهکار از قلم می گذرد. در تنظیم نوع تعامل با سوریه، ابتدا و پیش از ارائه هرگونه راهکار، می بایست سه متغیر ضروری را مدنظر قرار داد. در درجه اول، توجه به پیچیدگی ها، حساسیت ها، لایه های سیاسی - اجتماعی، مناسبات قومی - مذهبی، شکاف های جامعه شناختی و بحران های هویتی سوریه و جایگاه جمهوری اسلامی ایران در طرز تلقی نخبگان این کشور امری ضروری بوده و در وهله دوم، وجود عناصر ناسازگار و غیر همسودر ساخت و بافت قدرت این کشور، متغیری اساسی به شمار می آید. از همین رو پژوهش حاضر، در این قسمت در پی ارائه راهکارهای عملیاتی جهت کاهش نقاط ضعف و کم اثر نمودن تهدیدهای مذکور در روابط میان دو کشور است. به همین جهت در این بخش به ارائه راهکارهای پرداخته می شود.

۱۷۳

- ۸/۱/۱. استمرار کمک های توسعه ای، مستشاری و دیپلماتیک به دولت سوریه برای مدیریت چالش های سیاسی، اقتصادی، نظامی و استقرار ثبات و امنیت به عنوان یک ضرورت استراتژیک؛
- ۸/۱/۲. تلاش و اهتمام برای حفظ وحدت و انسجام درونی جامعه و یا حداقل جلوگیری از درگیری، اختلاف و چالش میان آنان؛
- ۸/۱/۳. تقویت پیوندها و تعاملات اقتصادی در راستای وابستگی متقابل اقتصادی ایران و سوریه؛
- ۸/۱/۴. معرفی و توجیه مزیت اقتصادی سوریه برای بازرگانان و سرمایه گذاران ایرانی از طریق فراهم آوردن بسترهای حضور در سوریه؛
- ۸/۱/۵. به رسمیت شناختن حقوق و مطالبات اقلیت ها، اعطای امتیازات و افزایش سطح امکانات و رفاه اقتصادی با هدف تداوم مشارکت سیاسی در قدرت مرکزی و جذب آنان در چارچوب دولت - ملت؛
- ۸/۱/۶. لزوم ایجاد تعادل در تراز تجاری دو کشور در راستای ایجاد وابستگی متقابل اقتصادی؛
- ۸/۱/۷. سرمایه گذاری در بخش های زیربنایی و تولیدی به ویژه در حوزه های انرژی و بندرگاهی؛
- ۸/۱/۸. افزایش توان بازدارندگی در مقابل تهدیدات رژیم صهیونیستی و جریان های سلفی - تکفیری؛

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش های جهانی اسلام

۸/۱/۹. استفاده از ظرفیت اجتماعی عشایر در راستای تقویت حضور فرهنگی در بین نسل‌های

جدید؛

۸/۱/۱۰. ایجاد بیمه ریسک سیاسی و ریسک نظامی؛

۸/۱/۱۱. ایجاد زنجیره مشترک کنسرسیوم‌های تولیدی و تجاری بین کشورهای ایران، سوریه و سایر

کشورهای همسو با محوریت ایران؛

۸/۱/۱۲. ارائه بیش از پیش تسهیلات کنسولگری و حذف روادید و ایجاد بستر گردشگری؛

۸/۱/۱۳. ادغام تصمیم‌گیری و راهبری روابط اقتصادی ایران و سوریه در ستاد راهبری اقتصادی ایران

و سوریه؛

۸/۱/۱۴. همکاری‌های گسترده با بسیج‌های مردمی در سوریه جهت انتقال فرهنگ بسیج

مستضعفین جمهوری اسلامی ایران به آنان.

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش‌های سبای جهان اسلام

۱۷۴

سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

نتیجه گیری

روابط راهبردی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عربی سوریه پس از انقلاب اسلامی ایران موجب تحکیم و تقویت محور مقاومت در سطح منطقه غرب آسیا گردید. این امر سبب گردید تا دشمنان محور مقاومت در پی انفصال سوریه از محور مقاومت برآیند. زمانیکه که این راهبرد دشمنان محور مقاومت در جداساختن سوریه از محور مقاومت محقق نگردید، نزدیک شدن به دولت و نظام سوریه جهت نفوذ در ساختارهای اقتصادی و سیاسی آن و همچنین مانع تراشی در مسیر همکاری های تهران و دمشق را در پیش گرفتند. تهران و دمشق جهت خنثی سازی این توطئه دشمنان، رهیافت تقویت همگرایی منطقه ای خود را در پیش گرفته اند اما در این مسیر با مشکلات و موانعی مواجه هستند. شناسایی نقاط قوت و ضعف؛ فرصت و تهدید و ارائه راهبرد از جمله مهمترین کارویژه این مقاله در راستای توسعه و تقویت همگرایی منطقه ای جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عربی سوریه بود که از قلم گذشت. ممکن است برخی از راهکارهای مذکور در زمان کنونی از بستر لازم جهت تحقق و اجرایی شدن برخوردار نباشند اما ثبت آنان در چنین پژوهش هایی سبب ایده دهی به پژوهشگران آتی و تصمیم گیران دستگاه های متولی امر سیاست خارجی می گردد.

فصلنامه علمی - پژوهشی
پژوهش های بنیادی جهان اسلام

منابع:

۱. افضل‌ی، رسول؛ کامران‌دستجری، حسن و دشتی طالش مکاتیل، محمدحسین (۱۳۹۵). بررسی و تحلیل پیامدهای ژئوپلیتیکی بحران سوریه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران، سال چهاردهم، شماره ۵۰، ۳۶۸-۳۴۵.
۲. حسینی، رضا (۱۴۰۱/۰۲/۱۰). کارشناس دیپلماسی اقتصادی، تهران.
۳. پژوهشکده تحقیقات راهبری (۱۳۹۹/۰۸/۱۱). قانون تحریم‌های سزار آمریکا علیه سوریه؛ اهداف و پیامدها، پژوهشکده تحقیقات راهبری مرکز تشخیص مصلحت نظام، قابل مشاهده در لینک:
<https://csr.ir/0000G7>
۴. پورحسن، عباس (۱۳۹۴). بررسی تأثیر بحران سوریه بر امنیت ملی دولت جمهوری اسلامی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز، پردیس بین‌المللی ارس، ایران.
۵. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۷۹). مبانی مطالعات سیاسی-اجتماعی، قم: نشر سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج از کشور.
۶. حافظ‌نیا، محمدرضا و میرزائی تبار، میثم (۱۳۹۹). قابلیت‌ها و ظرفیت‌های همگرایی در جهان اسلام، فصلنامه مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، سال دوم، شماره اول، صص ۱۴۵-۱۱۵.
۷. راهنما، احسان (۱۳۹۹). اهمیت ژئواستراتژیک سوریه برای جمهوری اسلامی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان کردستان، مرکز پیام نور سنج، ایران.
۸. درویشی سه‌تلانی، فرهاد و فیاضی، حامد (۱۳۹۵). کنکاشی در روابط تاریخی ایران و سوریه (۲۰۱۱-۱۹۴۶)، دوفصلنامه تاریخ‌نامه انقلاب، سال اول، دفتر اول، شماره پیاپی ۱، صص ۱۴۳-۱۱۵.
۹. دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۹۳). نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای و رژیم‌های بین‌المللی، تهران: نشر مخاطب.
۱۰. دوئرتی، جیمز و فالترگراف، رابرت (۱۳۸۴). نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل: مترجمان: علیرضا طیب و وحید بزرگی، تهران: نشر قومس.
۱۱. زرچینی، محمد (۱۳۹۵/۱۲/۲۳). آیا ایران در استان لاذقیه پایگاه نظامی می‌سازد؟، پایگاه خبری باشگاه خبرنگاران جوان، قابل مشاهده در لینک:
<https://www.yjc.news/00PEZO>
۱۲. سیف‌زاده، سیدحسین (۱۳۸۱). نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل: مبانی و قالب‌های فکری، تهران: نشر سمت.
۱۳. سرداری‌پور، عباس (۱۳۹۷). بررسی راهبرد (سیاست خارجی و امنیتی) جمهوری اسلامی ایران در مقابله با حضور گروهک‌های تکفیری در یمن و عراق و سوریه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان تهران، مرکز پیام نور تهران غرب، ایران.
۱۴. سیمبر، رضا و قاسمیان، روح‌الله (۱۳۹۳). مؤلفه‌های اساسی محیط امنیتی ایران و سوریه، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، دوره ۳، شماره ۹ (پیاپی ۳۹).
۱۵. قربانی، مصطفی؛ غفاری، سلیمان و کارگر شورکی، علی (۱۳۹۹). راهبردنگاری نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی ایران

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۷۶

سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهش‌های جهانی اسلام

۱۷۷

راهکارهای تقویت همگرایی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و سوریه

- در محور مقاومت اسلامی با تحلیل SWOT، فصلنامه علمی مطالعات سیاسی جهان اسلام، سال نهم، شماره ۱، پیاپی ۳۳، صص ۱۷۶-۱۵۶.
۱۶. قنادباشی، جعفر (۱۴۰۱/۰۲/۲۰). چرا بشار اسد به ایران سفر کرد؟، پایگاه خبری مشرق‌نیوز، قابل مشاهده در لینک: mshrhg.ir/1372315
۱۷. قوام، سیدعبدالعلی (۱۳۹۲). اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل، تهران: نشر سمت.
۱۸. کاظمی، سیدعلی اصغر (۱۳۷۰)، نظریه همگرایی در روابط بین‌الملل «تجربه جهان سوم»، تهران: نشر قومس.
۱۹. کوشکی، محمدصادق؛ رنجبر محمدی، مصطفی و گودرزی، مریم (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی سیاست خارجی ایران و ترکیه در بحران سوریه بر مبنای نظریه واقع‌گرایی، فصلنامه مطالعات سیاسی، دوره ۸، شماره ۳۱، صص ۱۶۷-۱۴۷.
۲۰. کولانی، الهه (۱۳۷۹). تحول در نظریه همگرایی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی (دانشگاه تهران) تابستان ۱۳۷۹، شماره ۴۸، صص ۱۵۵ تا ۱۹۴.
۲۱. طلوعی، هادی (۱۳۹۵). بررسی عوامل اتحاد راهبردی ایران و سوریه پس از انقلاب اسلامی، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
۲۲. مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۴)، تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل، تهران: نشر سمت.
۲۳. معصومی‌زارع، هادی (۲۰۲۲/۰۴/۸). چرا ایران وارد جنگ سوریه شد؟ (قسمت اول)، گفتگو با علی‌علیزاده، قابل مشاهده در لینک: <https://youtu.be/461sIT0DJ0c>
۲۴. معصومی‌زارع، هادی (۲۰۲۲/۰۴/۱۰). چرا ایران وارد جنگ سوریه شد؟ (قسمت دوم)، گفتگو با علی‌علیزاده، قابل مشاهده در لینک: <https://youtu.be/040QPzdl3jI>
۲۵. موسوی، سیدمحمدرضا (۱۳۹۷/۱۱/۲۵). بوکمال؛ دروازه ورود ایران به بازار اروپا و آفریقا، خبرگزاری میزان، لینک: <https://www.mizan.news/?p=701915>
۲۶. الثورة (۲۰۱۱). تعاون علمي بين جامعة حلب والجامعات الإيرانية، الثورة يومية سياسية، تصدر عن مؤسسة الوحدة للصحافة والطباعة والنشر، شاهد في الموقع التالي: http://archive.thawra.sy/_print_veiw.asp?FileName=14168955220111222020548
۲۷. الحرة، (۲۰۲۱/۱۰/۲۲). التقارب الإماراتي السوري.. مواجهة أطراف غير عربية وعين على إعادة الإعمار، موقع الحرة، يمكن المشاهدة في الموقع التالي: <https://www.alhurra.com/arabic-and-international/202182%D8%A7%D8%B1%D8%A8-%D8%A7%D8%A5%D9%D985%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D8%AA%D8%A5%D9%D98A-%D8%A7%D9%D98A-%D8%A7%D9%D987%D8%A9-%D8%A7%D8%AC%D9%85%D9%D98A%D8%B1-%D8%BA%D9%D8%A3%D8%B7%D8%B1%D8%A7%D988-%D8%A9-%D9%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9>

86-%D8%A5%D8%B9%D8%A7%D8%AF%D8%A9%8A%D9%%D8%B9%D9
 ۲۸. الحوار (۲۰۲۰). التغلغل الثقافي الإيراني في سوريا (۲)، الأدوات التعليمية والاجتماعية، مركز الحوار السوري، تقرير
 وصفى تحليلي ضمن سلسلة بعنوان «التغلغل الثقافي الإيراني في سوريا» الثلاثاء ۱۰ شوال ۱۴۴۱هـ- ۲ يونيو.
 ۲۹. الخالدي، سليمان، (۲۰۲۲/۲/۱۰). تجدد الاحتجاجات بمدينة السويداء الدرزية في سوريا ودعوات إلى مظاهرات
 الجمعة، يمكن المشاهدة في الموقع التالي:

<https://www.swissinfo.ch/ara/%D8%AA%D8%AC%D8%AF%D8%AF-%D8%A784%D8%A7%D8%AD%D8%AA%D8%AC%D8%A7%D8%AC%D8%%D986%D8%A9-%8A%D9%85%D8%AF%D9%%A7%D8%AA-%D8%A8%D98A%D8%AF%D8%A7%D8%A1-%88%D9%84%D8%B3%D9%%D8%A7%D98A%D8%A9-%84%D8%AF%D8%B1%D8%B2%D9%%D8%A7%D98A%D8%A7-%88%D8%B1%D9%8A-%D8%B3%D9%81%D9%%D988%D8%A7%D8%AA-%88%D8%AF%D8%B9%D9%%D987%D8%B%85%D8%B8%D8%A7%D9%89-%D9%84%D9%%D8%A5%D985%D8%B9%D8%84%D8%AC%D9%1%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D947338748/%A9>

30. Amiel, Sandrine (19/06/2021). Which EU states are rebuilding diplomatic relations with Assad's Syria?, available in below link:

<https://www.euronews.com/my-europe/2021/06/17/which-eu-states-are-rebuilding-diplomatic-relations-with-assad-s-syria>

31. Contori, louis and spigel, steven L (1970), The International politics of regions: A comparativw Approach, New jersey, Prentice Hall.

32. Charles Lister, Syria Still Matters, Charting a Strategic Approach To Syria Policy, 2020, Middle East Institute.

33. Goldenberg and Others, (14/4/2020), Countering Iran in the Gray Zone, available in below link: <https://www.cnas.org/publications/reports/countering-iran-gray-zone>

34. Smelser, Neil J. and Baltes, Paul B (2001), International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, United States.

35. Hass, Ernst. B (1958), The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Process (1950-1957). University of Notre Dame Press.

36. Hass, Ernst. B (1964), Beyond The Nation satate; Stanford: University press.

انجمن مطالعات جهان اسلام
 Islamic World Studies Association
 جمعية دراسات العالم الإسلامي
 فصلنامه علمی - پژوهشی
 پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۷۸

سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱

37. Plano, Jack C; Olton, Roy (1922), The international relations dictionary, 4th Ed.

به این مقاله این گونه ارجاع دهید:
DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۲۰۱۰۷
حاتمی، محمد رضا ؛ بیگی، علیرضا؛ صادقی، احمد علی (۱۴۰۱)، «راهکارهای تقویت همگرایی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و سوریه» فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س ۱۲، ش ۱، بهار ۱۴۰۱، صص ۱۵۳-۱۷۹.

